

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

‘Η Εἰσαγωγὴ τῆς παρούσης ἔργασίας ἡρχισε διὰ τῆς φράσεως τοῦ F. H. Heinemann: «ὅς ἀνθρωπος τῆς ἀρχαιότητος συνομιλεῖ μετὰ τοῦ κόσμου, ὁ μεσαιωνικὸς μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ τῶν νεωτέρων χρόνων μετὰ τοῦ ἀνθρώπου». ‘Η παρατήρησις αὕτη δύναται νὰ τεθῇ καὶ πάλιν ἐνταῦθα ὡς τελικὸν συμπέρασμα τῆς συγγραφῆς, ἡ ὅποια παρουσίασεν εἰς τὸν ἀναγνώστην τὸν ἀνθρωπὸν εἰς τὸν τραγικὸν αὐτοῦ μονόλογον. Τὸ λυπηρὸν εἶναι, δτὶ διάλογος «μετὰ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν Μεσαίωνα, ὡς ἐγένετο εἰς τὴν Δύσιν, ὑπῆρξεν ἡ βασικὴ αἰτία πρὸς τὴν δημιουργίαν καθολικῶν ὑποκειμενιστικῶν τάσεων ἐν τῇ ἀνυψώσει τῆς ἀξίας τῆς κοινῆς προσπαθείας τῶν μετὰ τοῦ Θεοῦ εὔκόλων καὶ δημοσίων καὶ μέσῳ πάσης δικαϊκῆς ἐκφάνσεως τῆς κοινωνικῆς ζωῆς συνομιλούντων χριστιανῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς παρεξηγημένης «κολλεκτιβιστικῆς καθολικότητος», ἥτοι μαζικῆς ἀξιολογήσεως ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χριστιανισμοῦ τῆς ἀπροσώπου μάζης, ἐξύψωσε τὴν ἀξίαν τοῦ συνόλου οὐχὶ ὡς κοινωνίας ἀγίων, ἀλλ’ ὡς δυνάμεως πρὸς κοσμικὴν ἐγκαθίδρυσιν θεοκρατικῶν πολιτευμάτων, φιλοσοφικῶν συστημάτων ἀπολύτου σημασίας καὶ δλοκληρωτικῶν καταστάσεων. ’Ολιγον κατ’ ὀλίγον δικαῖος ἐντὸς τῶν μαζῶν τούτων ὁ ζῶν Θεός, ὁ ἐρχόμενος μέσῳ ’Ιησοῦ Χριστοῦ εἰς προσωπικὴν ἐπαφὴν μετὰ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀπώλεσε τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἐπαφῆς. Παρέμεινε πλέον ἡ ἀξία οὐχὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τοῦ «ἀνθρωπίνου» ἐν γένει, ἥτοι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἀνευ βάσεως διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ἐν ἀφηρημένῃ ἐννοίᾳ, καὶ ἡ ποικιλόμορφος χειραφέτησις, ἡ ὅποια, καίτοι ὀρθή καὶ ἐπιβεβλημένη, ἐστερεῖτο δικαῖος τῆς βάσεώς της, διότι ὁ Θεός εἶχε πλέον παύσει τὴν δυναμικήν του συνομιλίαν μετὰ τῶν κοσμικῶν τούτων συνόλων, μετὰ τῶν ὅποιων δὲν ἔχει κοινὴν γλῶσσαν. Τότε ἐν δόνοματι ’Ἐκείνου οἱ ἀνθρωποι ἐστράφησαν εἰς τὸν μεταξύ των διάλογον, αὐταπατώμενοι, δτὶ εὑρίσκονται ἐν διαλόγῳ, ἐνῷ κατ’ οὐσίαν περιέπεσαν εἰς τὸν μονόλογον τοῦ οὐδανισμοῦ, ὁ ὅποῖος προῆλθε ἐκ τῆς ἐσφαλμένης ἐνεργείας τοῦ διαλόγου. μετὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀπόκτησιν δυνάμεως διὰ τῶν δλοκληρωτικῶν χριστιανικῶν καταστάσεων ἐν τῷ κόσμῳ. Οὕτω τὴν θέσιν τοῦ σιωπῶντος ἡ ἀπουσιάζοντος ἐν αὐταῖς Θεοῦ κατέλαβε τὸ θεόποιηθὲν ἐν τῷ δόνοματι Άυτοῦ ποικιλόμορφον ’Εγὼ τοῦ ἀνθρώπου.

Εἶναι ἀληθές, δτὶ «ὁ μονόλογος αὐτὸς τοῦ ὑποκειμενισμοῦ πληροῖ τὸν

ἀνθρωπον δυναμικότητος εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ· τὸ οὕτω διαμορφωθὲν ἐν ἀπολύτῳ ἀνεξαρτησίᾳ ἀπέναντι πάσης μεταφυσικῆς ἀρχῆς καὶ ἐν αὐταρκείᾳ ὑπάρχον ἀνθρώπινον Ἐγὼ γίνεται ἡ κινητήριος δύναμις πρὸς δημιουργίαν ἐνδεικτικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ διποίου τὰ ἀγαθὰ ἀπολαμβάνομεν σήμερον. Ὁ μονόλογος ὅμως αὐτὸς ἔμπνέεται ἀναποφεύκτως, δπως καὶ πᾶσα ἐν αὐτονομίᾳ ἐνέργεια τοῦ πρὸς ἀπόλυτον αὐτάρκειαν ρέποντος ἀνθρώπου, ὑπὸ ἐγώιστικῶν τάσεων· ἔνεκα τούτου ἡ πρόοδος συνοδεύεται ὑπὸ τοῦ διάτης ἐπιθυμίας πρὸς δύναμιν προκαλουμένου διχασμοῦ καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς δίψης πρὸς κυριαρχίαν τοῦ Ἐγώ, μεταβάλλονται εἰς ἀπειλὰς ἐναντίον τῆς συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων. Ὁ μονόλογος τοῦ Ἐγώ, ἥτοι ὁ διάλογος μόνον τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν ὄλλον ἀνθρωπον ἐντὸς τῶν νόμων, τῶν συστημάτων, τῆς ἐπιστήμης ἐξωτερικεύεται εἰς τὸν διάλογον ἀνθρώπου καὶ πολιτισμοῦ καὶ εἰς τὴν σύγκρουσιν μεταξὺ αὐτῶν. Ἐνῷ προοδεύει ὁ πρὸς κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ ἐν τῇ αὐτονομίᾳ τῆς ἐγωκεντρικότητος ἔργαζόμενος ἀνθρωπος, ἥδη προετοιμάζει τὴν παρακμήν του. Τὸ Ἐγώ τοῦ αὐτονόμου ἀνθρώπου εἶναι τὸ μοναδικὸν κίνητρον τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ μοναδικὴ αἰτία τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ· αὐτὴ εἶναι ἡ «ἀσθένεια πρὸς θάνατον» διὰ πάντα ἀκμάζοντα πολιτισμόν, ὁ διποίος οὕτως ἀφ' ἑαυτοῦ εἶναι καταδικασμένος εἰς αὐτοκτονίαν. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ Πύργου τῆς Βαβέλ καὶ τὸ τραγικὸν τέλος αὐτοῦ εἶναι ἡ ἐπωδὸς τῶν πολιτισμῶν ἐκάστης ἴστορικῆς περιόδου.

Τὸ δρᾶμα τοῦτο τῆς πτώσεως τῆς οἰκοδομῆς, ἡ ὁποία ἥθελήσαμεν νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ θρόνου τοῦ Δημιουργοῦ διὰ τῆς ἀνθρωπίνης καὶ μόνον προσπαθείας, ἀνευ τῆς μετ' Αὐτοῦ πραγματικῆς προσωπικῆς ἐπαφῆς, καλούμεθα νὰ ζήσωμεν τώρα ἡμεῖς. Τύψωσαμεν πρὸς τὸν Θεὸν μὲ τὸν ίδιαν μας Πύργον τῆς «Ἐύρωπης» τὰ ίδια μας ίδαινια, τὴν ίδιαν μας αὐτόνομον ἥθικήν, πιστεύσαντες, δτὶ ταῦτα ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς τεχνικῆς προόδου θὰ ἔλυον τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς. Οὕτως ἐδημιουργήσαμεν ἔκαστος τὸν ίδιον ἀχρηστὸν πλέον Θεόν του, τῆς φαντασίας καὶ τῆς λογικῆς μας—«τὸν νεκρὸν Θεόν»—καὶ ἔμείναμεν μόνοι ἡμεῖς ἀντιπαλαίσοντες πρὸς τὰ ἔργα μας καὶ ζῶντες τὴν «σύγχυσιν τῶν γλωσσῶν» ἐν τῇ κρημνίσει τοῦ Πύργου τῶν ἐλπίδων μας πρὸς ίσοθετίαν. Τὸ πνεῦμα τῆς ἀνθρωποκεντρικότητος μᾶς ἐνέκλεισεν ἐντὸς τῆς φυλακῆς τοῦ Ἐγώ μας. Τὰ πάντα ὑπάρχουν δι' ἡμᾶς, εἶναι κατώτερα ἡμῶν, ἔχουν δξίαν ὑπάρξεως μόνον δταν ἐξυπηρετοῦν ἡμᾶς.

Οταν ὁ ἀνθρωπος συνομιλῇ μὲ τὸν ἑαυτόν του, αὐτομηδενίζεται, διέτι ἀσχολεῖται ἀναποφεύκτως μὲ τὰ ἔνστικτά του, τὰ ὁποῖα τελικῶς κυριαρχοῦν ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ τι συνιστᾷ τὸν ἀνθρώπον ὡς ἀξίαν εἶναι ὁ διάλογος μετὰ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία δίδει ἀνώτερον περιεχόμενον εἰς τὴν ἀπλῆν κατάστασιν τῆς ὑπάρξεώς του· ἀνευ τῆς συνομιλίας ταύτης τὰ πάντα ἀπαξιοῦνται καὶ ἡ ζωή, ὡς ἐτόνισεν δρθῶς ὁ Sartre, φαίνεται τότε ὡς μία ἀποτυχημένη

προσπάθεια πρὸς ματαίαν αὐτοθεοποίησιν. Ὁ μονόλογος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ προετοιμασία διὸ τὸν ὑποβιβασμὸν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐνστικτώδη κατάστασιν. Διὰ τοῦτο νομίζομεν, ὅτι εἰς τὴν παρατήρησιν τοῦ F. H. Heinemann περὶ μεταπτώσεως ἀπὸ τοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ διαλόγου, ὁ ὄποιος ἔχαρακτήριζε τὸν Μεσαίωνα εἰς τὸν διάλογον τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀντιστοιχεῖ πλήρως ἡ σοφὴ φράσις τοῦ Γάλλου φιλοσόφου τοῦ 19ου αἰῶνος Benjamin Constant, ἥτις παρέχει τὴν βραχυτέραν, ἀλλὰ πληρεστέραν περιγραφὴν τῆς πορείας τῆς ἴστορίας κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους: «De la Divinité, par l'humanité à la bestialité», ἥτοι «ἀπὸ τῆς θεότητος διὰ τῆς ἀνθρωπότητος εἰς τὴν κτηνωδίαν» (¹).

Τὴν πλήρωσιν τῆς προφητικῆς ταύτης παρατηρήσεως ζῶμεν ὡς τὴν σκληρὰν πραγματικότητα σήμερον. Ἡ Εὐρώπη, ἔρμαιον μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, δοκιμάζει τὴν τυραννίαν τῶν ἀρχῶν, τὰς ὄποιας αὐτὴ ἡ Ἰδία ἐδίδαξεν, καὶ αἱ ὄποιαι βασίζονται ἐπὶ μᾶς παρεξηγημένης ἀντιλήψεως ἐλευθερίας ἐκφραζομένης ὑπὸ δύο ἀντιθέτους δψεις, αἱ ὄποιαι ἐκφράζουν ἐν διαφορετικῷ τρόπῳ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τάσιν, ἥτοι αὐτὴν τῆς ἐπιτυχίας ἀνθρωπίνης αὐταρκείας. Ὅποιας τὰς συνθήκας ταύτας ἡ Εὐρώπη δὲν εύρισκεται μόνον γεωγραφικῶς καὶ πολιτικῶς μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἀλλὰ καὶ πνευματικῶς μεταξὺ ἐνάρξεως καὶ τέλους τοῦ οὐμανιστικοῦ πολιτισμοῦ της. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸ προφητικὸν καὶ πολύχροτον ἔργον τοῦ Γερμανοῦ Oswald Spengler «ἡ δύσις τῆς Δύσεως» (²) —διάσημοι συγγραφεῖς γράφουν ἔργα, τὰ ὄποια ὅμοιάζουν πρὸς ἐπικηδείους προσφωνήσεις ἐμπροσθεν τῆς σοροῦ τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τῆς γηραιᾶς Ἡπείρου (³).

Ἡ ἐπαλήθευσις αὕτη τῶν δυσαρέστων προβλέψεων τῶν κριτικῶν τῆς ἴστορίας τοῦ παρελθόντος καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐπὶ τῆς πορείας τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καταδεικνύει, δτὶ τὰ αἴτια τῆς καταπτώσεως ταύτης ἦσαν ἔκδηλα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν των. Πράγματι μία σοβαρὰ παρακολούθησις τῆς ἐξελίξεως τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους πείθει, δτὶ ὁ παρὼν αἰών ἐκτελεῖ τὴν σκέψιν τῶν προηγουμένων· διὰ τοῦτο ἐν τῇ πράξει πλέον διαβλέπει τις σήμερον καθαρώτερον τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀπολύτου ὑποκειμενισμοῦ. Ὁ Οὐμανισμὸς ὑπῆρξε τὸ κίνητρον πρὸς ἀνοδον, ἡ δύναμις πρὸς πρόοδον. Ἀλλ' αὐτὸς ἐνέπνευσε τὸν δυτικὸν ἀτομικὸν καὶ ὅμαδικὸν ὑποκειμενισμὸν ὑπὸ τὰς ποικίλας αὐτοῦ ἐμφα-

1. Ἡ φράσις τοῦ Constant ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Emil Brunner εἰς τὸ ἔργον του: «Christianity and Civilisation» London (Nisbet) 1948, σ. 3.

2. Oswald Spengler: «Der Untergang der Abendlandes». I-II Bände München (Beck) 1922.

3. G. Gafencu: «Derniers jours d'Europe», Paris (édition Egloff) 1946, F. Nitti: «Europa am Abgrund», Frankfurt (Frankfurt Societas Druckerei), P. Dürenmatt: «Todes und lebendiges Europa» Basel (Helblim) 1953.

νίσεις· εἰς τὴν φιλοσοφίαν ὡς ὑπερβατικὸν ἰδεαλισμὸν ἢ αὐτόνομον ἥθικήν, εἰς τὴν πολιτικὴν ὡς ἵμπεριαλιστικὴν δικτατορίαν ἢ αὐτὴν τοῦ προλεταριάτου, εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας ὡς ὑλιστικὴν ἢ πραγματιστικὴν φιλοσοφίαν τῆς φύσεως, καὶ τέλος εἰς τὰ ἐπὶ μέρους ἀτομακ ἐδημιούργησε τὴν τάσιν πρὸς ἀπόκτησιν ἀπολύτου καὶ ἀνεφίκτου ἐλευθερίας καὶ κατὰ συνέπειαν ἔξωθησεν ταῦτα εἰς τὴν δρηγῆσιν τῆς ὑποταγῆς ἔναντι πάσης ἀντικειμενικῆς ἀρχῆς. ’Ἄλλ’ ὁ ὑποκειμενισμὸς οὗτος καὶ ἡ ἐλευθερία βασίζονται ἐπὶ τῆς αὐταπάτης τοῦ μονολόγου τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν ὑπάρχει ἡ ἀρχὴ τοῦ πραγματικοῦ ὑποκειμενισμοῦ διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν ἐλευθέρων προσωπικοτήτων καὶ τῆς ἀληθοῦς κοινωνίας μεταξὺ αὐτῶν. Διὰ τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ ἀντίθετον τοῦ προσδοκωμένου, ἵτοι ἡ δημιουργία τῶν μαζῶν, τῆς δουλείας τοῦ ἀνθρώπου εἰς τοὺς συρμούς τῆς ἐποχῆς, εἰς τὰ πολιτικὰ συνθήματα καὶ εἰς τὰ δλοκληρωτικὰ καθεστῶτα. Οἱ ἐπιθυμήσαντες νὰ ἀπαλλαγοῦν τῶν νόμων καὶ τῶν ἀντικειμενικῶν ἀξιῶν, δουλεύουν τώρα σκληρότερον· εἰς ταῦτα διὰ τῆς ἐσφαλμένης ἐπιζητήσεως τῆς ἀνεξαρτησίας ἀπ’ αὐτῶν. Τότε ἀκριβῶς τὴν θέσιν «τοῦ διαφυγόντος Θεοῦ» τοῦ Heidegger καὶ τῆς ἐξ Αὐτοῦ ἀπορρεούσης ἀρχῆς τῆς ἀληθοῦς προσωπικότητος καὶ τοῦ ἐν κοινωνίᾳ ὑποκειμένου, τῆς ἀγάπης, κατέλαβε κατ’ ἀνάγκην ὡς νέος θεὸς ὁ Νόμος, ὁ ὅποῖς ἐν τῇ ἀπολύτῳ αὐτοῦ κυριαρχίᾳ ἀποτελεῖ τὴν τραγικωτέραν ἐκδήλωσιν τῆς καταδυναστεύσεως τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τῶν ἴδιων αὐτοῦ ἔργων. Τὰ πάντα μετεβλήθησαν οὕτως εἰς μίαν πάλην μεταξὺ τῶν κρατῶν, τῶν δλοκληρωτικῶν καθεστῶτων, τῶν πολιτικῶν ἀντιθέσεων χάριν δῆθεν τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν καὶ τῆς Δημοκρατίας, ἡ ὅποια δύμως πρὸ πολλοῦ ἔχει παύσει κατ’ οὓσιαν νὰ ὑπάρχῃ· διότι ἐλλείπει εἰς τὴν μᾶζαν ἡ πηγὴ αὐτῆς, ἵτοι ὁ ἀληθῆς διάλογος μεταξὺ ὑπάρξεως καὶ Χριστοῦ. ’Η ἐγωκεντρικότης ἐνδὲς ἀφηρημένου καὶ καθολικοῦ ούμανισμοῦ, ἔξυμνοῦντος τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς δυνατότητας μόνον τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀγνοοῦντος τὸ πάθος τῆς ὑπάρξεως, ὡδήγησε μὲν τὴν Εὐρώπην πρὸς τὴν πρόοδον, θέτουσα δύμως ἐξ ἀρχῆς ἐντὸς αὐτῆς ὡς ψυχήν της τὸ μαζικὸν ’Ἐγώ, τὸ ὅποιον εἶναι τὸ κίνητρον, ἀλλὰ καὶ ὁ καρκίνος παντὸς πολιτισμοῦ, ἐν τῷ ὅποιῳ ἡ ζωὴ διὰ τὸ ἀτομον καθίσταται δύσκολος, ἄδικος, ἄχαρις καὶ τυραννική. ’Ο ἀνθρωπὸς διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἔσπειρεν ἀφελῆ, ἀτοπὸν καὶ αὐταπατώμενον «ἔνθεον» ἀνθρωπισμὸν, διὰ νὰ θερίσουν αἱ μετέπειτα γενεαὶ καρπούς ἀπανθρωπίας.

’Ο ὑπαρξισμὸς πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὡς μία προσπάθεια λυτρώσεως ἐντὸς τῆς παρεξηγήσεως καὶ καταπτώσεως αὐτῆς. ’Αντιδρᾷ εἰς τὸν κλασικὸν ούμανισμόν, εἰς τὰ σχέδια, εἰς τὰ φαντασιοκοπήματα περὶ παραδεισίου μέλλοντος ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τῆς προόδου τῶν συνολικῶν μορφῶν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, προσκαλῶν εἰς ἐπάνοδον τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἐκαυτόν. ’Ο ὑπαρξισμός, κατὰ ταῦτα, εἶναι καὶ αὐτὸς εἰς ὑποκειμενισμὸς ὡς μονόλογος· ἀλλ’ εἶναι πλέον ὑποκειμενισμός, ὁ ὅποῖς ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἀνάγκης τῆς

ύπάρξεως νὰ ζήσῃ τὴν τραγικὴν αὐτῆς ὑπόστασιν καὶ σημαίνει κατ' οὓσιαν ἀναγνώρισιν τοῦ σφάλματος τοῦ παρελθόντος. 'Ιδιαιτέρως εἰς τὸν ἀθεονταρχεῖαν τοῦ Sartre διαβλέπομεν τὸν ὑποκειμενισμὸν ἐν τῇ ἀποθεώσει αὐτοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἐν τῇ ἀρνήσει ἐαυτοῦ διὰ τῆς ἐγκαταλείψεως τῶν κυρίων θέσεων τῆς κλασικῆς αὐταρκείας καὶ τὴν ὑποκατάστασιν αὐτῆς διὰ τῆς παραδοχῆς ἐκ τῶν προτέρων πάσης ἀνθρωπίνης προσπαθείας ὡς ἀποτυχίας.

Τὸ σφάλμα τοῦτο τῆς ἐποικοδομήσεως τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων ἐπὶ τοῦ οὐμανιστικοῦ ὑποκειμενισμοῦ δὲν ἦτο μόνον δημιούργημα τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως. 'Ανωτέρω παρετηρήσαμεν, δτι ἡ αἰτία ὑπῆρξε κατ' ἀρχὴν ὁ διάλογος μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐννοοῦμεν διὰ τούτου, δτι καὶ ἡ θεολογία καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ καθόλου δργάνωσις εἰς τὴν Δύσιν διὰ τῆς μαχητικῆς ἐναντίον τοῦ κόσμου στάσεως πρὸς ἐπίτευξιν θεοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ δημιουργίαν παντὶ σθένει χριστιανικῶν «καταστάσεων» ἐδημιούργησε τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑποκειμενισμοῦ ἀντίδρασιν ἐναντίον τῶν ὑπερβολῶν τούτων. Εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς σοφίας τοῦ κόσμου καὶ τῆς δυνάμεως ἐν αὐτῷ ἡ χριστιανοσύνη τῆς Δύσεως ὑπέκυψε διὰ τῶν ἴδιων τῆς ἔργων. 'Ενέπνευσε τὸν ὑποκειμενισμὸν καὶ ἔλαβεν ὡς ἀνταπόδοσιν τὴν ἀποστασίαν. Διότι ἀκριβῶς ὁ ὑποκειμενισμὸς αὐτὸς δὲν ἦτο ὁ ἀληθῆς χριστιανικός, ὁ μακρὰν τῆς δίψης πρὸς ἐπιβολὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἰστάμενος καὶ ὁ ποθῶν ἐν καὶ μόνον: τὴν σωτηρίαν τῆς ὑπάρξεως.

Τώρα δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν πλήρως τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ὑπαρξισμοῦ τοῦ Kierkegaard ὡς ἀντίδρασιν κατὰ τῆς παρεξηγημένης ἀντιλήψεως τῆς χριστιανικῆς Δύσεως περὶ τῆς ἀληθοῦς πίστεως καὶ τοῦ δημιουργουμένου ὑπ' αὐτῆς ὑποκειμένου. Διὰ τοῦτο ἐπετέθη κατὰ κύριον λόγον ἐναντίον τῆς ἐπισήμου 'Ἐκκλησίας, ἐκτὸς τοῦ ρωμαιοκαθολικισμοῦ ἐναντίον καὶ αὐτοῦ τοῦ προτεσταντισμοῦ ὡς ἐπιθυμοῦντος ἐπίσης μαζικὴν δύναμιν διὰ τῆς ἴδρυσεως ἴδιου «κόμματος» (Partei, X, 4-10) καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐναντίον τῆς κατὰ κόσμον σοφίας, ἥτοι ἐναντίον εἴδους τινὸς «χριστιανικῆς φιλοσοφίας» — δπως ἐθεωρεῖτο δτι ἦτο ὁ ἐγελιανισμὸς τῆς ἐποχῆς του — ἡ δποία ὁδηγεῖ εἰς φαντασιώδεις ὑπερβολάς, ἐξαφανίζει τὸν Χριστὸν καὶ δημιουργεῖ τὴν αὐταπάτην τοῦ «ἐνθέου» αὐτοῦ οὐμανισμοῦ.

'Ο δρθὸς διάλογος μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς πρὸ Αὐτοῦ συντριβῆς τοῦ ἀνθρώπου. 'Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει εἴναι δυνατὸν καὶ ὁ διάλογος οὗτος νὰ γίνῃ μονόλογος, δταν ὁ διαλεγόμενος ἀνθρωπὸς ἐκφύγῃ τοῦ πραγματικοῦ σκοποῦ τοῦ διαλόγου, ὁ δποῖος εἴναι ἡ αἰσθησις τῆς σωτηρίας τῆς ὑπάρξεως του καὶ τραπῇ διὰ τῆς συνομιλίας μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν ὀνόματι Αὐτοῦ πρὸς δημιουργίαν συστημάτων «χριστιανικῆς ἐπιστήμης» «χριστιανικῆς φιλοσοφίας», καὶ «χριστιανικῶν πολιτικῶν κομμάτων»

εἰς βάρος τοῦ «ένός ἐστι χρεία» (Λουκ. 10,42). Τότε διάλογος μετὰ τοῦ Χριστοῦ σταματᾷ καὶ ἀρχεται διάλογος μετὰ τοῦ κόσμου ἢ καλύτερον μετὰ τοῦ Ἐγώ, τὸ δόποιον δημιουργεῖ τὰ συστήματα ταῦτα. Οὕτως ἡ πίστις κοσμικοποιεῖται καὶ χάνει τὴν δύναμιν τῆς σωτηρίας. Ὁ ἐν ὀνδράτι τοῦ Χριστοῦ ἀγῶν δύναται εὔκόλως καὶ ἀπροσδοκήτως νὰ γίνῃ μὴ χριστιανικός, δταν ὑπάρχη ἡ δίψα τῆς διὰ τῶν ἴδιων δυνάμεων δημιουργίας ἐν κόσμῳ καταστάσεως, ἡ δόποια, ἐμπνέουσα αὐτοπεποίθησιν, ἐμποδίζει τὰ πρόσωπα εἰς τὴν ἐπαφήν αὐτῶν μετὰ τοῦ Σωτῆρός των. Τοῦτο συνέβη διὰ τὸν Kierkegaard κατὰ τοὺς γεωτέρους χρόνους. Τοῦτο ἐμαζοποίησε κατ' αὐτὸν τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, διέφθειρε τὴν Θεολογίαν, ἐξουθένωσε τὴν χριστιανοσύνην.

‘Ο Δανὸς θεολόγος καὶ φιλόσοφος κηρύσσει εὐεργετικὴν καὶ ὥραιαν ἐπανάστασιν ἐντὸς τῆς ψυχῆς τοῦ ἀναγνώστου του, δταν αὐτὸς διὰ τῆς ἐξ ὁρθοδόξου ἐπόψεως κριτικῆς περιορίση τὰς ὑπερβολὰς του καὶ προβῇ εἰς σύνθεσιν, ὡς ἀνωτέρω ἔξεθέσαμεν. Τότε διαβλέπει δ «πιστὸς τῆς Κυριακῆς», δ χριστιανὸς τῆς «ρουτίνας», δ ψυχρῶς θεολογῶν καὶ δ χριστιανικῶν φιλοσοφῶν πόσον δύσκολος εἶναι ἡ πίστις καὶ δ περὶ αὐτῆς λόγος, πόσον ἀπειρον βάθος δυνάμεως καὶ σοφίας ἔχει αὕτη καὶ πόσον μικροὶ εἴμεθα ὅλοι ἀπέναντι τοῦ πατρὸς αὐτῆς Ἀβραάμ. Αἰσθανόμεθα πάντες ἀναγιγνώσκοντες αὐτόν, δτι εἴμεθα ἔνοχοι, διότι ἐξ ἀδυναμίας ἀφήσαμεν τὰ ἐπουσιώδη καὶ δευτερεύοντα ὡς εὔκολα νὰ καταλάβουν τὴν θέσιν τοῦ ἐνὸς οὐσιώδους καὶ δυσκόλου: τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθοῦς πίστεως εἰς Χριστόν, ἐν τῇ ἀναφορᾷ αὐτῆς εἰς ἔκαστον ἐξ ἡμῶν κεχωρισμένως. Τότε ἀκριβῶς αἰσθανόμεθα τὸ μέχρι τοῦδε ἀσφαλὲς ἕδαφος, τὸ δόποιον ἐδημιούργησεν ἡ φαντασία μας νὰ κλονίζεται· ἡ θεολογικὴ δύμας βάσις τοῦ ἀναγνώστου μετὰ τὸν πρῶτον κλονισμὸν αὐτῆς ἰσχυροποιεῖται διὰ τῆς ἐπανόδου εἰς τὴν παραμεληθεῖσαν ἀρχὴν της, εἰς τὸ κύριον περιεχόμενον τῆς ἀληθοῦς καὶ ἐνεργοῦ πίστεως, ἦτοι: τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς Κύριον καὶ τὴν ἐν Αὐτῷ ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ.

Πάντες δύνανται νὰ συνομιλοῦν—δηλαδὴ νὰ θεολογοῦν, νὰ κηρύξσουν, νὰ ἐργάζωνται—μετὰ τοῦ Θεοῦ· δὲν ἀρκεῖ δύμας τοῦτο. Πρέπει δ ἀνθρωπος νὰ προσέχῃ «πῶς» συνομιλεῖ· καὶ τὸ δρῦδον «πῶς» ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς συνομιλίας τῆς ὑπάρξεως μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὅχι τοῦ λογικοῦ μετὰ τοῦ ἀπροσώπου Θεοῦ τῶν φιλοσόφων. Διὰ τοῦτο μόνον ἡ ἐν τῷ πάθει διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῆς ὑπαρξίας καὶ ἐν τῇ τραγικῇ ταύτῃ καταστάσει δύναται νὰ διατηρήσῃ τὸν πραγματικὸν διάλογον καὶ νὰ διασώσῃ ἀπὸ τὴν φαντασίαν τῆς σκέψεως, ἡ δόποια ἐξαφανίζει τὴν πίστιν.

‘Ο Kierkegaard ἔφερε μήνυμα εἰς τὴν φιλοσοφοῦσαν καὶ θεολογοῦσαν γενεὰν τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰώνος, ἀλλ’ ἡ δύναμις αὐτοῦ συγκλονίζει πολὺ περισσότερον τὴν σύγχρονον αὐτὴν γενεάν, ἦτοι ἡμᾶς τοὺς ζῶντας πλέον ἐν τῶν θλιβερῶν ἐπιδράσεων τῆς ποικιλομόρφου ἀνθρωποκεντρικότητος ἐν τῇ μαζοποιηθείσῃ κοινωνικῇ ζωῇ, ἐν τῇ δουλείᾳ τοῦ Ἐγώ μας καὶ τῆς αὐ-

ταρκείας μας, ἐν τῷ πόθῳ παραδόσεως εἰς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου καὶ ἐν τῇ ἀπογοητεύσει ἐκ τῶν ίδίων μας ἔργων. Εἰς τὸ μήνυμά του ἀφυπνίζονται σήμερον εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην οἱ σπουδασταὶ τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν καὶ ὑπὸ τὰς συνθήκας τῶν καιρῶν μας κατανοοῦν τοῦτον πληρέστερον. Ἐλλὰ δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ἀδιστάκτως, δτὶ ἡ γλῶσσα τοῦ Δανοῦ χριστιανοῦ δὲν κατενοήθη ἀκόμη πλήρως. Τοῦτο, ἵσως καὶ δυστυχῶς, θὰ συμβῇ, δταν ἡ ἀποθέωσις τοῦ Ἐγὼ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ λατρεία πρὸς τὸν οὐμανιστικὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ ἀπορρέουσαν δίψαν πρὸς δύναμιν ὄδηγήσουν τὴν ἀνθρωπότητα εἰς μεγαλυτέραν ἀπόγνωσιν ἀπὸ αὐτῆν, τὴν δποίαν ἔζησεν ἡ σύγχρονος γενεὰ κατὰ καὶ μετὰ τὸν τελευταῖον παγκόσμιον πόλεμον. Θὰ καταφανῇ εἰς τὸ μέλλον ἀκόμη πληρέστερον, δτὶ ἡ γραφὶς του ἔγραψε δικαίως τὴν νεκρολογίαν ἐνὸς αὐτοκτονήσαντος πολιτισμοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς Ἀληθείας, πρὸς δύνειδισμὸν μὲν τοῦ διψῶντος πάντοτε μεγαλεῖον καὶ αὐτάρκειαν ἐντὸς τῆς κοσμικῆς χθαμαλότητος καὶ ματαιότητος ἀνθρώπου, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πρὸς δόξαν ἐνὸς καὶ μόνου: τοῦ Χριστοῦ.

‘Η παρακμὴ λοιπὸν τοῦ εύρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἡ κατάπτωσις τῶν ίδαινικῶν καὶ τῶν συστημάτων, ἡ ἀρνησις τῶν κλασικῶν οὐμανιστικῶν θέσεων δὲν πρέπει νὰ προκαλοῦν μόνον ἀπαισιοδοξίαν ἀπὸ χριστιανικῆς ἐπόψεως, ἀλλὰ καὶ ἐλπίδα διὰ μίαν καλυτέραν κατανόησιν καὶ δυναμικωτέραν βίωσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως διὰ τῆς ἀποφυγῆς τῶν ἐξωτερικῶν μόνον ἐπιφανειακῶν ἐκδηλώσεων αὐτῆς καὶ τῆς σοβαρᾶς τοποθετήσεως τῆς ὑπάρξεως ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ μακρὰν πάσης δρέξεως πρὸς μαζικὴν κυριαρχίαν τῶν χριστιανῶν ἐν τῷ κόσμῳ, εἰς χώρους ἐνθα αὐτῇ δὲν ἔχει θέσιν, ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας. ‘Ο ἀνθρωπὸς συνομιλεῖ ἐντονώτερον, ὁρθότερον καὶ εἰλικρινέστερον μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπανέρχεται ως ἐνσυνείδητος καὶ δυναμικὴ προσωπικότης εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν εἰς ἐποχὰς ως ἡ σημερινή, ἡ δποία διαλύει τὰ διειρρα περὶ τῆς δυνατότητος ἐγκαθιδρύσεως διὰ τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων τοῦ παραδείσου ἐπὶ τῆς γῆς, ἐμφανίζουσα πλέον ταῦτα πρὸ τῶν ἀπογοητευμένων ἐκ τῆς γενικῆς τοῦ κόσμου καταστάσεως ὀφθαλμῶν μας ως αὐταπάτας τοῦ παρελθόντος. Διὰ τοῦ σοβαροῦ ὑπαρξισμοῦ τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφανίζονται ως σχετικά, μάταια, ἀντιφατικά, διὰ νὰ λάμψῃ ως μόνη δυνατὴ ἀλήθεια ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὁ Θεὸς ἐν τῇ καθ' ἑαυτὸν ἀντιθετικῇ ἀποκαλύψει Του εἰς τὸν Σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ. Τότε ἡ ἐν ἀποστασίᾳ λογικὴ σταματᾷ τὴν φανταστικὴν πορείαν πρὸς θέωσιν τοῦ Ἐγὼ καὶ ἡ διψῶσα διὰ σωτηρίαν τραγικὴ “Τπαρξὶς ἐλευθερουμένη τῶν ίδίων δεσμῶν, τείνει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Δημιούργοῦ της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α' ΠΗΓΑΙ

Διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς περούσης ἐργασίας ἐλήφθησαν ὑπ’ ὅψει τὰ κάτωθι ἔργα τῶν τεσσάρων φιλοσόφων Kierkegaard, Jaspers, Heidegger, Sartre.

Soeren Kierkegaard: Gesammelte Werke. 12 Bände. Übersetzung von Hermann Gottsched und Christoph Schrempp. Herausgegeben von Eugen Diederichs Verlag in Iena (1906-1921)

- > : Band I. Entweder-Oder. Ein Lebensfragment. Pseudonym: Victor Eremita (1843) σ. 396
> : Band II. Entweder-Oder. Ein Lebensfragment. Pseudonym: Victor Eremita (1843) σ. 329
> : Band III. Furcht und Zittern. Dialektische Lyrik von Johannes de Silentio.
Wiederholung. Ein Versuch in der experimentierenden Psychologie von Constantin Constantius (1833) σ. 217
> > : Band IV. Stadien auf dem Lebenswege. Stadien von verschiedenen zusammengebracht, zum befördert und herausgegeben von Hilarius Buchbinder (1845) σ. 479
> > : Band V. Der Begriff der Angst. Eine simple wegweisende Untersuchung in der Richtung auf das dogmatische Problem der Erbsünde von Vigilius Haufniensis (1844) σ. 173
> > : Band VI. Philosophische Brocken. Auch ein bischen Philosophie von Johannes Climacus (1844) σ. 342
> > : Band VII. Philosophische Brocken. Abschliessende unwissenschaftliche Nachschrift zu den Philosophischen Brocken (1846) σ. 314
> > : Band VIII. Die Krankheit zum Tode. Eine christliche psychologische Entwicklung zur Erbauung und Erweckung von Anticlimacus (1849) σ. 138
> > : Band IX. Einübung im Christentum. Zur Erweckung und Verinnerlichung; von Anticlimacus (1850) σ. 248
> > : Band X. Der Gesichtspunkt für meine schriftstellerische Wirksamkeit (1851). σ. 182
> > : Band XI. Zur Selbstprüfung der Gegenwart anbefohlen (1851). σ. 199
> > : Band XII. Der Augenblick (1855) σ. 171
> > : Kierkegaard und sein Verhältnis zu ihr. Die Liebeskorrespondenz und einige Stücke aus seinem Journal. Herausgegeben im Auftrage der Frau Regina Schlegel und verdeutscht von Raphael Meyer. Berlin 1892 σ. 103
> > : Vie et Règne de l’Amour. Traduit par Pierre Villadsen. Paris (Aubier) 1946. σ. 410
> > : Journal. Extraits 1834-1846. Traduit par K. Ferlov et J. Gateau. Paris (Gallimard) 1950.

Karl Jaspers : Philosophie. 1 Auflage 1932. 2 Auflage Berlin, - Göttingen - Heidelberg (Springer) 1948. σ. 913

- > > : Die geistige Situation der Zeit. 5 Auflage. Berlin (Grunther) 1933 σ. 191
- > > : Der philosophische Glaube. Zürich (Artemis) 1947 σ. 158
- > > : Von der Wahrheit. München (Piper) 1947 σ. 1103
- > > : Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. Zürich (Artemis) 1949 σ. 360
- > > : Vernunft und Widernunft in unserer Zeit. München (Piper) 1950 σ. 71
- > > : Einführung in die Philosophie. Zürich (Artemis Verlag) 1950 σ. 159
- > > : Nietzsche und das Christentum. München (Piper) 1952 σ. 71

Martin Heidegger : Sein und Zeit. 1 Auflage 1927. 4 Auflage Halle (Niemeyer) 1935 σ. 438

- > > : Kant und das Problem der Metaphysik. 1 Auflage 1929. 2 Auflage Frankfurt (Klostermann) 1951 σ. 222
- > > : Was ist Metaphysik? 1 Auflage 1929. 6 Auflage Frankfurt (Klostermann) 1951 σ. 47
- > > : Vom Wesen des Grundes. 1. Auflage 1929. 3 Auflage Frankfurt (Klostermann) 1949 σ. 50
- > > : Platons Lehre von der Wahrheit. Mit einem Brief über den Humanismus. Bern (Francke) 1947. 1 Auflage 1942 σ. 119
- > > : Vom Wesen der Wahrheit. 1 Auflage 1943. 3 Auflage Frankfurt (Klostermann) 1954 σ. 27
- > > : Holzwege. Frankfurt (Klostermann) 1950 σ. 345

Jean-Paul Sartre : L'Imagination. 1ère édition 1936. 5ème édition Paris (Presses Universitaires) 1950 σ. 159

- > > > : Esquisse d'une Théorie des Émotions 1938. 2ème édition Paris (Hermann) 1948 σ. 52
- > > > : L'Imaginaire. 1ère édition 1938 11ème édition Paris (Gallimard) 1948 σ. 246
- > > > : L'Être et le Néant. Essai d'Ontologie Phénoménologique. 1ère édition 1943. 17ème édition Paris (Gallimard) 1949 σ. 722
- > > > : L'Existentialisme est un Humanisme. Paris (Nagel) 1951 σ. 141
- > > > : Les Chemins de la Liberté. I. L'Âge de Raison. Paris (Gallimard) 1945 σ. 309
II. Le Sursis Paris (Gallimard) 1945 σ. 350
III. La Mort dans l'Âme. Paris (Gallimard) 1949 σ. 293
- > > > : La Nausée. Paris (Gallimard). 1938. σ. 223
- > > > : Le Mur. Paris (Gallimard) 1939 σ. 229
- > > > : Théâtre : Les Mouches. Huis-Clos. Morts sans Sepulture, La Putain Respectueuse. Paris (Gallimard) 1951 σ. 298
- > > > : Les Jeux sont faits. Paris (Nagel) 1947 σ. 195
- > > > : Le Diable et le Bon Dieu. Paris (Gallimard) 1951 σ. 283

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΦΑΓΙΑΣ ΛΙΕΥΘΥΝΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΑΣΤΑΝΙΟΣ ΠΕΤΡΟΥ

B' ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

‘Ως βοηθήματα ἔχρησιμοποιήθησαν τὰ κάτωθι βιβλία καὶ δρόμοι τῶν περὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς ὑπάρξεως ἀσχοληθέντων φιλοσόφων καὶ θεολόγων συγγραφέων.

Alexander J. W : *La Philosophie Existentialiste en France*; dans «French Studies». April 1947. Volume I No 2 Oxford 1947 σ. 95—114

Alquié Ferdinand : *La Nostalgie de l’Être*. Paris (Presses Universitaires) 1950 σ. 158

Andersen Wilhelm : *Der Existenzbegriff und das existentielle Denken in der neuen Philosophie und Theologie*. Gütersloh (Bertelsmann) 1940 σ. 217

Aron Raymond : *Remarques sur les Rapports entre Existentialisme et Marxismus*. Dans «L’Homme — le Monde — l’Histoire» Paris (Arthaud) 1948 σ. 165—197

Ballmer Karl : *Aber Herr Heidegger!* Basel (Guring) 1933 σ. 46

Barth Heinrich : *Philosophie der Existenz* in «Jahrbuch der Schweizerischen Philosophischen Gesellschaft». Vol. II 1942 Basel σ. 22—46

» » : *Kierkegaard der Denker*. «Zwischen den Zeiten». 1926 σ. 194—234

Beauvoir Simone : *Pour une Morale de l’Ambiguité*. Paris (Gallimard) 1947 σ. 223

Beigberger Marc : *L’Homme Sartre*. Paris (Bordas) 1947 σ. 205

Berdiajeff Nikolai : *The Meaning of History*. London (Geoffrey Bles) 1936 σ. 224

» » : *Dialectique Existentielle du Divin et de l’Humain* Paris (Janin) 1947 σ. 244

» » : *Au Seuil de la Nouvelle Époque*. Traduction de Maria Olivier. Paris (Delachaux) 1947 σ. 158

Biemel Walter : *Le Concept du Monde chez Heidegger*. Louvain (Neuweilaerts) 1951 σ. 181

Blackham J. H. : *Six Existentialist Thinkers*. (Søren Kierkegaard, Karl Jaspers, G. Marcel, M. Heidegger, J.—P. Sartre). London (Broadway House) 1952 σ. 173

Bobbio Noberto : *The Philosophy of Decadentism. A Study in Existentialism*. Transl. David Moore. Oxford (Blackwell) 1948 σ. 60

Bochenski I. M. : *Europäische Philosophie der Gegenwart*. 2 Auflage. Bern (Francke, Sammlung Dalp) 1951 σ. 323

Boutang Pierre et Pingaud Bernard : *Sartre est-il possédé?* Paris (Table Ronde) 1946 σ. 96

Brecht Joseph : *Einführung in die Philosophie der Existenz*. Heidelberg (Schmidt - Carstens) 1948 σ. 195

» » : *Bewusstsein und Existenz. Wesen und Weg der Phänomenologie*. Bremen 1948 σ. 171

Brown Stuart : *The atheistic Existentialism of J.—P. Sartre*. In «Philosophical Review». New York 1948 σ. 158—166

- Γεωργούλη Κωνστ.* : Αἱ Σύγχρονοι Φιλοσοφικαὶ Κατευθύνσεις ("Εκδοσις τῆς Χ. Ε· Επι. Λειτουργῶν") Ἀθῆναι 1954 σ. 96
- Campbell Robert* : Jean-Paul Sartre ou une Littérature Philosophique. Paris (Ardent) 1945 σ. 274
- Camus Albert* : Le Mythe de Sisyphe. Paris (Gallimard) 1942 σ. 186
 > > : L'Homme Révolté. Paris (Gallimard) 1951 σ. 379
- Castelli Enrico* : Existentialisme Théologique. Paris (Hermann) 1948 σ. 96.
- Channing Pearce* : The Terrible Crystal. Studies in Kierkegaard and Modern Christianity. London (Kegan-Paul) 1940 σ. 226
- Chestov Leon* : Kierkegaard et la Philosophie Existentielle. (Traduit du russe par T. Rageot et B. de Schloëzer). Paris (Vrin) 1936 σ. 384
- Collins James* : The Existentialism of Jean-Paul Sartre. «Thought» Vol. XXIII New York 1948 σ. 59—100
- Cullberg John* : Das Du und die Wirklichkeit. Uppsala (Univ. Anskrift) 1933 σ. 250
- Daulte Philippe* : La Morale Existentielle existe-t-elle? Lausanne 1950 σ. 15
- Dell August* : Ontologische Daseinsanalyse und theolog. Daseinsverständnis. In «Imago Dei». Giessen 1932 σ. 215—232
- Diem Hermann* : Die Existenzdialektik von Søren Kierkegaard. Zürich-Zollikon (Evang. Verlag) 1950 σ. 207
 > > : Søren Kierkegaard. Festschrift Rud. Bultmann. Stuttgart 1949 σ. 36—47
 > > : Dogmatik und Existenzdialektik bei Søren Kierkegaard. Evangelische Theologie. Heft 11. München (Kaiser) November 1955 σ. 492—506.
- Dondeyne Albert* : Foi Chrétienne et Pensée Contemporaine. Louvain (Publ. Univers.). Paris (Desclées de Brouwer) 1952 σ. 221
- Dufrenne Mikel et Ricœur Paul* : Karl Jaspers et la Philosophie de l'Existence. Paris (Éditions du Seuil) 1947 σ. 399
- Eddington A. S.* : The Nature of the Physical World. New York (Mac Millan). Cambridge (Univ. Press) 1928 σ. 353
- Einstein Albert* : Conceptions Scientifiques Morales et Sociales. Paris (Flammarion) 1952 σ. 314
- Eisenhuth H. E.* : Der Begriff des Irrationalen als Philosophisches Problem. Göttingen 1931 σ. 274
- Eklund Herald* : Theologie der Entscheidung. Uppsala (Univ. Anscript) 1937. Bd. I. σ. 216
- Fischer Friedrich* : Die Nullpunktexistenz dargestellt an der Lebensform Søren Kierkegaards. München 1933 σ. 211
- Fischer Allois* : Die Existenzphilosophie Martin Heideggers. Leipzig (Meiner) 1935 σ. 128
- Foulquié Paul* : L'Existentialisme. Paris (Presses Universitaires) 1946 σ. 128

- Franck Philipp* : Wahrheit Relativ oder Absolut. (mit einem Vorwort von Albert Einstein). Zürich (Pan—Verlag) 1952 σ. 166
- Garin P.* : Thèses Cartésiennes et Thèses Thomistes. Paris (Desclées de Brouwer) 1935 σ. 180
- Geiger L. B.* : Existentialisme, Essentialisme et Ontologie Existentielle. Dans les «Présentations» d'Etienne Gilson. Paris (Éditions du Cerf) 1949 σ. 227—274
- Gilg Arnold* : Søren Kierkegaard. München (Kaiser Verlag) 1926 σ. 231
- Gilson E.* : Études sur le Rôle de la Pensée Médiévale dans la Formation du Système Cartésien. Paris (J. Vrin) 1930 σ. 344
- Godet Pierre* : Note sur l'Être et le Néant de Jean - Paul Sartre. «Jahrbuch der Schweizerischen Philosophischen Gesellschaft V. Basel 1945 σ. 56—67
- Griffith O. G.* : Interpreters of Man. London and Redhill (Lutterworth Press) 1943 σ. 242
- Croonen Johan* : Le Choix chez Kierkegaard et Sartre. Dans la Revue Philosophique de Louvain. Tom. 50. Fevrier 1952 σ. 64—89
- Harper Ralph* : Existentialism a Theory of Man. Harvard (Univ. Press) 1949 σ. 163
- Hartwig Theodor* : Der Existenzialismus. Eine politisch - reaktionäre Ideologie. Wien (Cerny) 1948 σ. 195
- Heim Karl* : Der christliche Gottesglaube und die Naturwissenschaft Hamburg. (Furche Verlag). 1953 σ. 259
- » » : Die Wandlung im Naturwissenschaftlichen Weltbild. Hamburg (Furche Verlag). 3 Auflage 1954 σ. 271
- Heinemann F. H.* : Existentialism and the Modern Predicament. London (Adam and Charles Black) 1953 σ. 207
- » » : Neue Wege der Philosophie. Eine Einführung in die Philosophie der Gegenwart. Leipzig (Meyer) 1929 σ. 410
- Hessen Johannes* : Existenzphilosophie. Essen (Chanier) 1947 σ. 106
- Hübscher Arthur* : Philosophen der Gegenwart. München (Piper) 1949 σ. 175
- Husserl Edmund* : Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologische Philosophie. 3 Abdruck Halle (Niemeyer 1928) σ. 360
- » » : Méditations Cartésiennes. Introduction à la Phénoménologie. Paris (J. Vrin) 1953 σ. 134
- Θεοδωρακοπούλου Ιω.: Χριστιανικά και Φιλοσοφικά Μελετήματα. Αθῆναι ("Εκδοσις Αποστ. Διακονίας) 1949 σ. 147
- Jeanson François* : Le Problème Moral et la Pensée de Sartre. Paris (De Myrte) 1947 σ. 372
- Jolivet Regis* : Les Doctrines Existentialistes de Kierkegaard à J.—P. Sartre. (Abbaye de Saint Wandrille) 1948 σ. 372
- » » : Le Problème de la Mort chez M. Heidegger et J. P. Sartre. (Abbaye de Saint Wandrille) 1950 σ. 110
- Jörgensen Alfred* : Søren Kierkegaard und das biblische Christentum. Berlin (Runge) 1914 σ. 31

- Kavvallianosou Π.* : 'Ο Εἰκοστός Αἰώνας. Ἀθῆναι (Πυρσὸς) 1951 σ. 239
 > > : 'Ο Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἐποχὴ μας. Ἀθῆναι (Πυρσὸς 1953) σ. 232
- Knittermeyer B.* : Die Philosophie der Existenz von der Renaissance bis zur Gegenwart. Zürich (Atlantis) 1952 σ. 493
- Kräntzin Gerhard*: Existenzphilosophie und Panhumanismus. Scheledorf (Bronnen) 1950 σ. 250
- Krüger Gerhard* : Christlicher Glaube und Existenzielles Denken. Festschrift Rud. Bultmann. Stuttgart 1949 σ. 168—189
- Kuhn Helmut* : Begegnung mit dem Nichts. Ein Versuch über die Existenzphilosophie. Tübingen (Mohr) 1950 σ. 173
- Künzli Arnold* : Die Angst als Abendländische Krankheit dargestellt am Leben und Denken Sören Kierkegaards. Zürich (Rascher) 1948 σ. 290
- Lacroix Jean* : Marxism, Existentialism, Personnalisme. Paris (Presses Universitaires) 1950 σ. 120
- Lögstrup K. E.* : Kierkegaards und Heideggers Existenzanalyse und ihr Verhältnis zur Verkündigung. Berlin (Blaschker) 1950 σ. 128
- Lossky Vlad.* : Essai sur la Théologie Mystique de l'Eglise d'Orient. Paris (Aubier) 1944 σ. 248
- Λούβαρη N.* : Μεταξὺ δύο Κόσμων. Ἀθῆναι ("Ἐκδοσις Ἀποστ. Διακονίας) 1949 σ. 353
- Löwith Karl* : Heidegger, Denker in dürftiger Zeit. Frankfurt (Fischer) 1953 σ. 110
- Lukacs Georg* : Existentialism. In «Philosophy of the Future» New York 1949 σ. 571—590
 > > : Existenzialismus oder Marxismus? Berlin (Aufbau Verlag 1951 σ. 183
- Μαγκριώτη Δημ.* : Γιατί δὲν πιστεύω στὸν 'Υπαρξισμό. Ἀθῆναι. ("Ἐκδοσις Σαλιβέρου)
- Marcel Gabriel* : Homo Viator. Paris (Aubier) 1944 σ. 358
 > > : L'Existence et la Liberté humaine chez J.—P. Sartre. Dans «Les Grands Appels de l'Homme Contemporain». Paris 1946 σ. 111—170
 > > : The Philosophy of Existence. Translated by Manya Harari. Landon (The Harvill Press) 1948 σ. 96
 > > : Les Hommes contre l'Humain. Paris (la Colombe) 1951 σ. 206
- Maritain Jacques* : La Signification de l'Athéisme Contemporain. Paris (De Brouwer) 1949 σ. 42
 > > : Philosophy of Nature. Translated by J. Byrne. New York (Phil. Library Inc.) 1951 σ. 182
- Meinertz Joseph* : Moderne Seinsprobleme in Ihrer Bedeutung für die Psychologie. Heidelberg (Schneider) 1948 σ. 134
- Milhaud G.* : Descartes Savant. Paris (Alcan) 1921 σ. 249
- Moeller Joseph* : Existenzialphilosophie und katholische Theologie. Baden-Baden (Verlag für Kunst und Wissenschaft) 1952 σ. 226

- Molle van Germ.* : La Connaissance Dialectique et l'Expérience Existentielle.
Liège (Thone) 1945 σ. 174
- Mougin Henri* : La Sainte Famille Existentialiste. Paris (Éditions Sociales) 1947 σ. 181
- Mounier Emm.* : Introductions aux Existentialismes. Paris (Éditions De Noël) 1947 σ. 156
» » L'Espoir des Désespérés. Paris (Éditions du Seuil) 1953 σ. 233
- Müller Max* : Existenzphilosophie im geistigen Leben der Gegenwart. Heidelberg (Kerle) 1949 σ. 113
- » : Crise de la Métaphysique. Traduit par M. Zemp, C. Chartier et J. Rovan. Paris (De Brouwer) 1953 σ. 125
- Münch Philippe* : Die Haupt — und Grudgedanken der Philosophie Sören Kierkegaards in kritischer Beleuchtung. Dresden - Leipzig (Richters Verlag) 1902 σ. 79
- Nigg Walter* : Religiöse Denker: Kierkegaard, Dostojewski, Nietzsche, Van Gogh. Zürich (Gutemberg) 1948 σ. 420
- Paissac H.* : Le Dieu de Sartre. Paris (Arthaud) 1950 σ. 158
- Pfeiffer Johannes* : Existenzphilosophie. Eine Einführung in Heidegger und Jaspers. Leipzig (Felix Meiner) 1933 σ. 64
- Pruche Bénoit* : Existentialisme et Acte d'Être. Paris (Arthaud) 1947 σ. 117
» » L'Homme de Sartre. Paris (Arthaud) 1949 σ. 128
- Przywara Erich* : Das Geheimnis Kierkegaards. München und Berlin (Oldenburg) 1929 σ. 176
- Pury Roland* : Die Macht der Wahrheit. Existentialismus und Christlicher Glaube. Zürich (Evang. Verlag) 1950 σ. 23
- Rattner Joseph* : Das Menschenbild in der Philosophie Martin Heideggers. Zürich (Im Selbstverlag) 1952 σ. 108
- Reding Marcel* : Die Existenzphilosophie in kritisch - systematischer Sicht. Düsseldorf 1948 σ. 236
- Rilliet Jean* : Karl Barth, Théologien Existentialiste? Neuchâtel (Messeiller) 1952 σ. 127
- Russell Bertrand* : Our Knowledge of the External World. London (G. Allen) revised edition 1949 σ. 251
- Ruttenbeck Walter* : Sören Kierkegaard: der christliche Denker und sein Werk. Berlin und Frankfurt 1929 (Trowitzsch und Sohn) σ. 379
- Schrempf Chr.* : Sören Kierkegaard, Ein unfreier Pionier der Freiheit. Frankfurt (Wener) 1907 σ. 100
- Schrey H. Horst* : Existenz und Offenbarung. Tübingen (Mohr) 1947 σ. 170
- Σκανδαλάκη I.* : Υπαρξισμός. Αθῆναι 1953. σ. 112
- Smith E. V.* : Existentialism and Existence. In «The Thomist». I Part. April 1948 and II Part July 1948. Volume XI. New York 1948

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Β. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΛΕΖΟΦΑΣ
ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

- Spiess Emil* : Wege der neueren Philosophie zu Martin Heidegger.
 «Jahrbuch der Schw. Phil. Gesellschaft. Vol. II Basel 1942
 σ. 47—77
- Steinbüchel Theod.* : Das Problem der Existenz in idealistischer und romantischer Philosophie und Religion. In «Scientia Sacra». Köln 1935 σ. 168—228
- Sternberger Adolph* : Der verstandene Tod. Eine Untersuchung zu Martin Heideggers Existentialontologie. Leipzig (Hirzel) 1934 σ. 149
- Tatákh N. B.* Θέματα Χριστιανικῆς καὶ Βυζαντινῆς Φιλοσοφίας. Ἀθῆναι (*Εκδ. Ἀπ. Διαχονίας) 1952 σ. 206
- Thielicke Helmut* : Der Nihilismus. Pfullingen (Neske) 1950 σ. 211
- Tillich Paul* : Existential Philosophy. In «Journal of the History of Ideas» Vol. I Number I. New York, January 1944
- Tonquedec Joseph* : L'Existence d'après Karl Jaspers. Paris (Beauchesne) 1948 σ. 138
- Troisfontaines R.* : Le Choix de J.—P. Sartre. Exposé et Critique de L'Être et le Néant. 2ème édition. Paris (Aubier) 1945 σ. 121
 > > : Existentialisme et Pensée Chrétienne. 2ème édition. Louvain (Nieuwelaerts) 1948 σ. 90
- Truc Gonzaque* : De J.—P. Sartre à L. Lavelle. Paris (Tissot) 1946 σ. 220
- Vernaux Roger* : Leçons sur l'Existentialisme et ses Formes Principales. Paris 1949 σ. 227
- Waelhens (de) A.* : La Philosophie de Martin Heidegger. Louvain (Inst. Supérieur de Philosophie) 3ème édition 1948 σ. 379
- Wahl Jean* : Études Kierkegaardgiennes. 2ème édition (J. Vrin). Paris 1949 σ. 644
 > > : Heidegger. Paris (Les Cours de Sorbonne) 1952 σ. 160
- Walz D. K.* : Søren Kierkegaard ; der Klassiker unter den Erbauungsschriftstellern des neunzehnten Jahrhunderts. Gressen (Risksche) 1898 σ. 28
- Weiland Sperna* : Philosophy of Existence and Christianity. Assen (Van Gorcum) 1951 σ. 144
- Whitehead Alfred* : Essays in Science and Philosophy. New York (Rider and Co.) 1948 σ. 248

Πρὸς τοῖς ἀνωτέρω ἔχρησιμοι θήσαν καὶ ὑπεσημειώθησαν ἐν τῇ παρούσῃ ἔργασίᾳ ἔργα τῶν Descartes, Kant, Spinoza, Hegel, Schelling, Karl Barth, Emil Brunner, R. Bultmann, Otto Weber, καθὼς καὶ κριτικὰ ἔργα διλλων συγγραφέων ἐπὶ τῆς ἔξελίξεως τῆς φιλοσοφίας κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ χωρία ἐκ τῶν ἔργων τῶν Ἑλλήνων Πατέρων, ἀτινα πάντα ὡς μὴ ἔχοντα δύμεσον σχέσιν πρὸς τὸ θέμα καὶ πρὸς ἀποφυγὴν περαιτέρω ἐπιβαρύνσεως τοῦ πίνακος τούτου δὲν σημειοῦνται διὰ δευτέρων φορᾶν ἐν αὐτῷ.